

GÜVENLİK VE SAVUNMA STRATEJİLERİ UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ AYLIK BÜLTENİ

EKİM 2023

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI ANADOLU, ATATÜRK VE CUMHURİYET

Prof. Dr. Fahri Erenel-GÜVSAM Müdürü

Birinci Dünya Savaşı, Anadolu köylüsünü bir kat daha yoksullaştırmıştır. Cepelerde onlar ölmüş, savaş zenginlerinin serveti onların sırtından birikmiştir. Halk, her yönetimden ağzının payını almış, inancını ve ümidini yitirmiştir (Cem, 2007, s.230).

Kurtuluş savaşının bitmesiyle birlikte kentsel ve kırsal alandaki yıkımın boyutları gün yüzüne çıkmıştır. Ülkenin hemen her yerinde yanmış yıkılmış konutlar birçok kişiyi evsiz bırakmıştır. Konut sıkıntısına ek olarak ekili alanların da tarumar edilmiş olması ekonomik nedenlerle de kırsal alanın hızla imar edilmesini zorunlu kılmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında nüfusunun yaklaşık %75'i kırsal alanda yaşamakta ve ülke ihtiyaçlarının neredeyse tamamı kırsal alanlardan karşılanmaktadır. İlk büyük imar faaliyetleri başkent Ankara'nın kurulması ile kentleşme alanında başlamışsa da, Cumhuriyet'in toplumsal destek ve ekonomik sürdürülebilirlik olarak savaşta desteğini aldığı bu kırsal çoğunluğa kendini kabul ettirmesi zorunluluk olarak görülmüştür (Örmecioğlu, 2019, s.730).

Lozan Konferansında baş delege olan İsmet İnönü savaş sırasında yapılan tahribatı, çekilen ızdırabı canlandırdıktan sonra Türkiye'nin durumunu şu sözlerle dünya kamuoyuna duyurmuştur. *"Bu dakikada da bile hala bir milyondan fazla masum Türk, Anadolu'nun ovalarında ve yaylarında evsiz, ekmeksiz ve başıboş dolaşmaktadır"*. Bu sözler Cumhuriyetin kurulduğu yıldaki Türkiye'nin görünümünü en iyi şekilde özetlemektedir (Günaydın, 2018, s.136).

Çağının teknik ve biliminin çok gerisinde kalmış bir sanayinin yanında, buğday ve patatesin bile ithal edildiği ilkel bir tarım hayatına sahiptik. Yarı sömürge, açık pazar haline gelen ülkedon yirmi beş yılda elde edebildiği yıllık ortalama milli gelir artışı %1 dolayında idi. Toplam nüfusun %82'si tarımla uğraşıyordu. Tarım, insan ve hayvan gücüyle ve ilkel yöntemlerle yapılmaktaydı. Toplam milli gelirin %58'i tarımdan elde ediliyordu (Günaydın, 2018, s.138).

Halkın sağlık durumu çok kötüydü. Sıtmalı, frengili, tifüslü, veremli insanlar toplumu kaplamıştı. Evlerin %97'sinde sağlıklı tuvalet mevcut değildi. %8'i okuma-yazma bilen bir toplum devralınmıştı (Günaydın, 2018, s.141).

1920'lerin başında 13.6 milyon olan ülke nüfusunun 10.3 milyonu köylülerden oluşmaktaydı. Bu köylü nüfus arasında toprak ve gelir dağılımı noktasında ciddi bir dengesizlik vardı. Osmanlı'nın son dönemlerinde yapılan bir araştırmaya göre tarımla uğraşan ailelerin %1'i tarımtopraklarının %40'ına sahip, ailelerin %87'sinin ise tarım topraklarının ancak %35'ine sahip olduğunu gösteriyordu. Bunun yanında okul, eğitim, ulaşım, sağlık gibi hizmetlerde köyler ciddi olumsuzlukla karşı karşıya kalmışlardı (Kurt, 2003:60-65; aktaran Türk, 2016).

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyete geçişteki modernleşme sürecini İlber Ortaylı: "İmparatorluk genç Cumhuriyete parlamentarizm, siyasal parti, basın gibi siyasal kurumları miras olarak bıraktı. Cumhuriyetin tabipleri, fen adamları, hukukçu, tarihçi ve filologları son devrin Osmanlı aydın kadrolarından çıktı. Cumhuriyet ilk anda eğitim sistemini, üniversiteyi, yönetim örgütünü, mali sistemini imparatorluktan miras aldı. Cumhuriyet devrimcileri bir ortaçağ toplumuyla değil; son asrını modernleşme sancıları ile geçiren imparatorluğun kalıntısı bir toplumla yola çıktılar" şeklinde açıklamıştır (Ortaylı, 1987, s.25).

Türkiye, Osmanlı toplumunun bir devamı, son varılan aşamasıdır. Türkiye insanındaki temel eğilimler, tutkular ve dünya görüşü bu uzun tarih döneminde oluşmuş, bozularak, değişerek yada benliğini koruyarak süregelmiştir. Hem Türk toplumu hem de Türk insanı Osmanlılığın izlerini her şeye rağmen taşımaktadır. Bu gerçek göz önünde tutulduğunda günümüz Türkiye'sini doğru değerlendirmenin geçmişten başlamayı gerektirdiği, ileriye yönelik yöntemleri araştırmak için tarihin bize önemli ipuçları vereceği söylenebilir (Cem, 2007, s.32).

Türk toplumu ve Türk siyasi hayatı Tanzimat'tan, hatta III. Selim döneminden beri yapılagelen bir dizi reform ile değişim sürecine girmiştir. Cumhuriyet dönemi reformları da bu sürecin bir devamıdır ve önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Cumhuriyet ile birlikte eski bir dönem kapanmış ve bambaşka yeni bir dönem başlamış değildir. Cumhuriyet'e kadar gelen modernleşme birikimleri Cumhuriyet döneminde siyasi ortamın da elverişli olmasıyla daha net sonuçlar vermiş ve Türk modernleşmesinde önemli bir yol kat edilmiştir. Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi modernleşmeleri arasında esasa dair önemli bir fark yoktur. Buradaki farklılaşma modernleşmede izlenen yöntemde, yani usulde ortaya çıkmaktadır. Osmanlı modernleşmesi daha çok siyasi alanda yeni düzenlemeleri ve reformları kapsarken, Cumhuriyet dönemi modernleşmesi bunların yanı sıra toplumsal alana da müdahale etmiş ve daha radikal bir nitelik kazanmıştır (Kaya, 2015).

Modernleşmede Atatürk ihtilâli topyekün bir ihtilâldir. O, Batı'yı hayat felsefesi ile ve onun bütün sembolleri ve değer hükümleriyle benimsiyordu. 1925' de diyordu ki: “Medeniyim diyen Türkiye Cumhuriyeti halkı zihniyetiyle medeni olduğunu isbat ve izhâr etmek mecburiyetindedir... Aile hayatı ile, yaşayış tarzı ile medeni olduğunu göstermek mecburiyetindedir”. 1927' de de “Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkilâpların gayesi Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asri ve bütün mâna ve eşkâliyle medeni bir heyet-i içtimaiye haline isal etmektir. İnkilâbımızın umde-i asliyesi budur”. “Beş altı sene içinde kendimizi kurtarmışsak, bu zihniyetimizdeki tebeddüldendir. Artık duramayız. Behemehal ileri gideceğiz” (İnalçık, 1998).

Türkiye'de modernleşmenin serüveni Cumhuriyet'ten neredeyse iki yüz yıl önce başlamıştır. Cumhuriyet döneminde ise yapılmaya çalışılan, modernleşmenin toplumsal ve kurumsal dayanaklarının oluşturulmasıdır. Bunlar, modernleşmenin temel zemini olan ulus-

devletinkurulması ve onun motor gücü olacak sermaye sınıfının güçlendirilmesi ile burjuva toplumsal dönüşümlerin tamamlanmasıdır. Cumhuriyet iktidarının en büyük şansı, modernleşme politikasını sürdürecektir bir aydınlar toplamını Osmanlı'dan devralmış olmasıdır. Kısacası, Cumhuriyet döneminin ilk aydınları, Osmanlı döneminde yetişmiş cumhuriyetçilerdir. Dolayısıyla sıfırdan oluşturulmuş bir aydın damarı söz konusu değildir, aksine Osmanlı'nın son döneminden beri gelişmeye ve kökleşmeye başlamış bir aydınlanma birikimi bulunmaktadır. Bu birikim toplumun dönüştürülmesi sürecinde etkin biçimde kullanılmıştır (Gazioğlu, 2019).

Zihniyet değişikliği, topyekün değişim; işte bu kelimelerde Atatürk'ün radikal devrimci modernleşme fikri ifadesini bulmaktadır. Malinovski'nin tabiriyle gaye, Türk cemiyet düzenini, yani içtimai, maddi ve manevi medeniyetini Batı medeniyeti tipine çevirmektir. Türkiye'yi Batılı bir millet yapmaktır. Modernleşme, Atatürk tarafından asrileşme, muasır medeniyet seviyesine erişme veya garplılaştırma terimleriyle ifade olunmuştur (İnalçık, 1998). Erken Cumhuriyet Dönemi boyunca 'modern' Türkiye'nin inşası, Osmanlı Devleti'nin özellikle son yıllarda yükselttiği politik İslam tonundan seküler ulus devlet modeline doğru hızlıca dönüşen sistem içinde yönetsel, kültürel ve gündelik hayat alanlarındaki reformlar çerçevesinden gerçekleşmiştir (Berkes, 2005: 521– 555; aktaran Sezer, 2021:130-131).

Yeni devlet karşılaşılan olumsuzlukları ortadan kaldırabilme adına yapısal değişikliklere gitmiştir. Cumhuriyetin ilanının ertesini yılı çıkarılan Köy Kanunu ve ardından köylü üzerinde büyük bir yük olan Aşar Vergisi'nin kaldırılması (1925), Ankara'nın başkent ilan edilip ülkenin her yanına ulaşabilme ve dengeli bir gelişme sağlanması amacıyla Anadolu'nun değişik kasabalarına (Kayseri, Karabük, Kırıkkale, Malatya, Nazilli, Turhal gibi) fabrikalar kurulması gibi faaliyetlerin hemen hemen tamamı devlet eliyle gerçekleştirilmiştir. 17 Nisan 1940 tarihinde kurulan Köy Enstitüleri, köy çocuklarının eğitim, bilgi ve becerilerinin artırılıp tekrar kendi köylerine dönüp oraları kendi içinde değiştirip dönüştürmelerini amaçlamıştır. Kısa sürede yaygınlaşıp sayıları yirminin üstüne çıkmıştır (Kurt, 2003:60-65; aktaran Türk,2016).

Tüm bu nedenlerle, savaş sonrasında demografik ve ekonomik olarak öncelikli konulardan biri haline gelen "kırsal alan modernleşmesi" fikri Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren gündemde önemli bir yer tutmuştur. Atatürk'ün TBMM'nin birinci dönem üçüncü toplanma yılını açılış konuşmasındaki "Türkiye'nin gerçek sahibi ve efendisi, hakiki üretici olan

köylüdür” sözleri (*Atatürk’ün bu sözünün tamamı şu şekildedir. Türkiye’nin sahibi ve efendisi kimdir? Bunucevabını derhal birlikte verelim: Türkiye’nin gerçek sahibi ve efendisi, hakiki üretici olan köylüdür. O halde, herkesten daha çok refah, saadet ve servete hak kazanan ve layık olan daköylüdür.*) daha sonra bu dönemin sloganı haline gelmiştir. Ancak, köylü uzun yıllar süren savaflara insan gücü ve vergilerle destek verirken devletten eğitim, sağlık vb. hemen hemen hiçbir hizmet almamıştır. Eğitimsiz, fakir ve özellikle çalışabilir erkek nüfusunun büyük kısmını kaybetmiş bir haldeydi. Bu durumu iyileştirmek için köylerin hızla ekonomiye kazandırılması, köylere hizmet götürülmesi ve köylüden Cumhuriyet’e destek alınması lazımdı(Örmecioğlu, 2019, s.730).

Edebiyatımıza sayısız eser kazandıran Reşat Nuri Güntekin’in Çalıkuşu romanı, Atatürk’ün çok sevdiği bir edebi eseridir. Atatürk’ün başucu kitabı olmasının altındaki neden ise; baş karakter Feride’nin Anadolu’da başlattığı aydınlanma hareketidir. Çalıkuşu, küçük yaşta anne babasız kalan Feride’nin, Anadolu’nun ücra kasabalarında öğretmenlik yaparak hayatını öğrencilerine adanışını konu edinmiştir. Atatürk, Çalıkuşu’nu okuyup bitirdiğinde, "Biliyor musunuz dün gece Reşat Nuri Bey’in Çalıkuşu romanını okudum, çok beğendim. İhmal edilmiş Anadolu’yu ve genç bir hanım öğretmenin yaşadığı zorlukları ne güzel anlatmış. Bitirince İsmet’e vereceğim (İsmet İnönü), sonra da sizler okuyun." demiştir (Ensonhaber.com, 2023).

Cumhuriyet’in ilk yıllarında Çalıkuşu’nun yarattığı etki, kendi ayakları üzerinde duran, cehaletle mücadele eden, güçlü ve eğitilmiş bir kadın figürünün dönemin genç kızlarına nasıl bir rol model teşkil ettiği bugün ancak tahmin edilebilir. Romanın en baştan itibaren bu kadar ilgi görmesinde hem bunun hem de bütün sefaletine ve cehaletine rağmen Anadolu’nun yeniden inşa edileceğine dair umudu yaşatmasının da payı vardır (Demir, 2021).

Atatürk döneminin en büyük başarısı bağımsızlığı kazanılması, taviz verilmeksizin korunması ve kökleşmesi, ikinci başarısı ise Cumhuriyetin kurulması ve inkılaplar olmuştur. Bu dönemde de, batı medeniyetine yaklaşmak, ona benzemektir (Cem, 2007).

Genç Cumhuriyetin yol haritası, İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlar, Atatürk’ün direktif, talimat ve söylevleri ile belirlenmiş, zaman zaman zorunluluklardan ötürü bazı sapmalar veya düzeltmeler olsa da 1947 yılına kadar özünü koruyarak devam etmiştir. 1945’te çok partili hayata geçildikten sonra laiklik anlayışının tartışılmaya başlandığı bir dönem karşımıza

çıkılmaktadır. Köy Enstitülerinin yüksek kısmı olan Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü 1947 yılında, Halkevleri 1951 yılında kapatılmış, 1952 yılında Köy Enstitüleri Köy Öğretmen Okullarına dönüştürülmüş, 1954 yılında ise ilk öğretmen okulları ile birleştirilerek tamamen kapatılmıştır (Meydan, 2023). 1947’de ABD ile yapılan askeri yardım anlaşması ve Marshall yardımı, 1952 yılında NATO’ya giriş Türkiye’nin kalkınma dengesini bozmuş, Cumhuriyet’in özellikle kırsal alana yönelik kazanımları hızla yok olmaya başlamış ve ABD yardımları ile gelen traktör vb. ekipmanların tarım alanında kullanılmaya başlanması ile kırsal alanlardan kentlere göç başlamış, Türkiye her açıdan büyük ölçüde ABD’ye bağımlı hale gelmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında toplumsal yaşama ilişkin ağırlıklı ele alınan konular, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, ekonomik gelişmenin sağlanması ve bayındırlık işlerinin gerçekleştirilmesidir. Mustafa Kemal Atatürk, ekonomik hayatın tarım, ticaret, sanayi faaliyetlerinin ve bayındırlık işlerinin birbirinden ayrı düşünülmesi doğru olmayan bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğini çoğu konuşmasında belirtmiştir (Çalışır, 2021). Modernleşme, Türkiye’de de sosyal, siyasal ve ekonomik yapının aynı amaçlar çerçevesinde

biçimlendirilmesinin adı olmuştur. Modernleşme ile birlikte ortak bir dil, tarih, kültür, değerler oluşturulmaya çalışılmıştır. Tüm tebaanın millet ve vatandaşlık bağları ile bir araya getirilmesi planlanmıştır. Bu bağlamda tebaa, toplumsal sorunlarda ulusal bilinç çerçevesinde haberdar olacak, sorumluluk yüklenecek, istenilen yeni kalıplara uygun bir yapıya dönüşecek ve vatandaşlık statüsüne yükselecektir. Zorunlu bir siyasal tercih olarak 19. yüzyılda başlatılan modernleşme süreci, zorlamalarla 1923'e kadar çeşitli aşamalardan geçmiş, altyapısı oluşturulmuş ve Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte, reformlar yoluyla topyekûn bir değişimi gerçekleştirmenin aracı olmuştur. 1950'den sonra belli oranda kitleleştirilen modernleşme süreci, özellikle 1980'li yıllarda toplumun tüm kesimleri tarafından gönüllü şekilde oluşan sosyal yaşam biçimine dönüşmüştür (Kaçmazoğlu, t.y).

Türkiye'de "Cumhuriyet" ve "Demokrasi" kavramları üzerinde belirsizlik ve kargaşa yaratılmıştır. Oysa Atatürk, Türk ulusunun en değerli hazinesi olarak nitelediği ve her neye mal olursa olsun korunup savunulması gerektiğini vurgulayıp Türk gençliğine emanet ettiği "Cumhuriyetin, düşüncesi, kültürü ve vicdanı özgür kuşaklar istediğini", "Demokrasiyi en yetkin biçimde gerçekleştiren devlet biçiminin Cumhuriyet olduğunu" belirtirken, Cumhuriyet kavramı üzerinde herhangi bir belirsizlik bırakmamıştır.

CUMHURİYETİMİZİN 100. YILI KUTLU OLSUN. YAŞASIN ATATÜRK, YAŞASIN CUMHURİYET

Kaynakça:

Atatürk, Reşat Nuri Güntekin'in Çalığı romanını neden çok sevdi. (2023, Haziran). Ensonhaber.com: <https://www.ensonhaber.com/kitap/ataturk-resat-nuri-guntekinin-calikusu-romanini-neden-cok-sevdi> adresinden alınmıştır.

Çalışır, S. (2021). Köy Kanunu Uygulamaları ve Köy Gezileri Çerçevesinde Kayseri Köy Merkezlerinde Modernleşme (1923-1945). Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, 17(33). 161-190. <https://ctad.hacettepe.edu.tr/6.pdf> adresinden alındı

Cem , İ. (2007). Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi (33. Basım-2023 b.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Demir, G. (2021, Kasım 25). Çalığı'nu her daim cazip kılan ne? Fikir Turu : <https://fikirturu.com/kultur-sanat/calikusunu-her-daim-cazip-kilan-ne/> adresinden alındı

Günaydın, A. (2018). Osmanlıdan Cumhuriyete Ekonomik Değişim : Tarih ve Ekonomisi. Bursa:

Rekabet.Net Yayınları.

Kaçmazoğlu, H. (tarih yok). Cumhuriyet Döneminde Modernleşme süreçleri, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı. Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi. <https://adm.ataaof.edu.tr> › pdf. adresinden alınmıştır.

Kaya, R. (2015). Osmanlı Modernleşmesinin Son Halkası: “Cumhuriyet”. Türk Yurdu, 104:33. <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=269> adresinden alınmıştır.

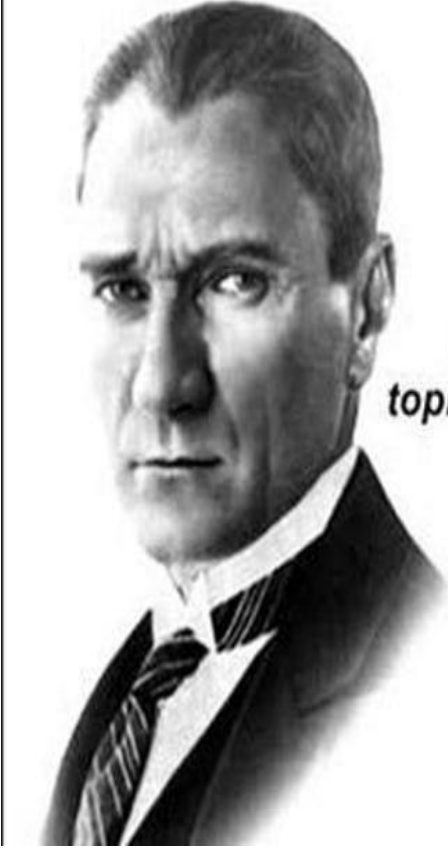
Meydan, S. (2023). Türkiye’de Eğitimde Devrim ve Karşıdevrim (4): Laik eğitimin yok edilmesi. Cumhuriyet: <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/sinan-meydan/turkiyede-egitimde-devrim-ve-karsidevrim-4-laik-egitimin-yok-edilmesi-2096345> adresinden alındı

Ortaylı, İ. (1987). İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı. İstanbul: Hil Yayınları.

Örmecioğlu, H. (2019). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Köycülük Tartışmaları ve Numune Köyler. Belleten, 83 (297) , 729-752. doi:<https://doi.org/10.37879/belleten.2019.729>

Sezer, Ö. (2021). Modern Köyün İnşası: Erken Cumhuriyet Dönemi Kırsalında İskan Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme. TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi KültürEnvanteri Dergisi, 0 (24), 127-144. doi:10.22520/tubaked2021.24.007

Türk, E. (2016). Hızlı kentleşme sürecinin toplumsal yapıya etkileri : Batman örneği. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. [bhttps://acikerisim.sakarya.edu.tr/handle/20.500.12619/77283](https://acikerisim.sakarya.edu.tr/handle/20.500.12619/77283) adresinden alınmıştır.

**Benim naciz vücudum elbet bir gün
toprak olacaktır ancak; Türkiye Cumhuriyeti
ilelebet payidar kalacaktır.**

K. Atatürk

İÇİMİZDEN BİRİ ATATÜRK

Prof. İlknur Güntürkün Kalpçı

ATATÜRK diyor ki” Çocukluğumda elime geçen iki kuruştan birini eğer kitaplara vermeseydim bugün yapabildiğim işlerin hiçbirini yapamazdım”. Esas sır bence burada. Çocukluğunda eline geçen iki kuruştan birini kitaplara verdiği için 35 yaşında general, 40 yaşında başkomutan, 42 yaşında cumhurbaşkanı, 46 yaşında dünyada pek çok reformist var ama hiç biri dile dokunabilmeyi cesaret edememiştir; dile dokunabilen tek reformist Mustafa Kemal’dir. İşte bunu yapabilen ve 53 yaşında nutku yazan genç olarak tarihimize geçecektir Mustafa Kemal.

Okumayla, ama nasıl okuma biliyor musunuz? Bildiğimiz gibi bir okuma değil. Sizi 1914 Anafartalar’a götürüyorum. Anafartalar’da savaşın bir dinlenme yerinde çadırınıza gelirsiniz postalları çıkarır rahatça dinlenmek istersiniz. Öyle bir şey yok. Macar Türkoloğu Nemet’in, Fransız Türkoloğu Devin’in Türkoloji albümleri duruyormuş. Açıyor onları okuyor Mustafa Kemal. Diyorlar ki “niye bunları okuma gereği duyuyorsun” verdiği cevaba bakın. onlara diyor ki “Savaştan sonra bu dilin değişme ihtiyacı var onu tespitte çalışıyorum”. Yıl 1914, gelemim 1916’ya. Bitlis cephesi komutanı Mustafa Kemal Bitlis cephesinde çökmekte olan bir cepheyi kurtarıyor ve çadırına geliyor, yaveri İzzettin ÇALIŞLAR’ı çağırıyor ve eline bir not veriyor. Notta ne yazıyor biliyor musunuz? “Savaştan sonra ilk işimiz Türk kadınına serbestisini vermek, onu erkeğinin yanında eşit haklara sahip kılmak”.

Yıl 1916, Türk kadının değil adı, değil kimliği, hiçbir şeyi yok. Sokağa çıkma hakkı olmayan bir Türk kadını. Peki sizce tam savaşın en hararetli zamanında neden Türk kadını geldi Mustafa Kemal'in aklına. Ha, Kurtuluş Savaşında gördüğümüz kadın manzarası, değil ATATÜRK'ü, dünyayı şaşırtan bir manzaradır.

Ülkelerin savaşları olmuştur ama topyekün savaş örneği ilk defa Kurtuluş Savaşında görülmektedir. Atatürk bu savaşta Ayşe Hatun'u tanımıştır. Ayşe Hatun'u hepimiz tanıyoruz. Bilmeyen var mı içinde? Onun yapabildiğini acaba hangi ülkenin kadını yapabilir? Ya da zamanımızda hangi kadın yapabilir? Benim bir kızım bir oğlum var inanın bu kadar araştırmacıyım düşünüyorum. Biliyorsunuz sekiz aylık kız kucağında omuzunda mermi ve cepheye cephe götürüyor. Sekiz aylık kız dinler mi düşmanı, ağlamaya başlıyor. Ve bu sırada ölmesi falan problem değil Hatun'un, ama düşman eğer onları fark ederse çok kısıtlı olan cepheye gidemeyecek, bütün düşüncesi o Ayşe Hatun'un. Ve bu arada çocuğunu göğsüne yaslar, düşman biraz geç gider, indirdiği zaman kendi elleriyle çocuğunu şehit ettiğini göreceklerdir

Ayşe Hatun ya da diğer adıyla Tayyibe Hatun. Peki ne yapar? Çocuğunu koyar üzerini bayrakla örter ve aynen şunları söylemiştir. Kafile başkanı komutanımız aktarıyor bunu. “Sen yüzlerce binlerce yıl sonra doğacak Türk çocukları için şehit oldun” (yani şurada oturan bizler için şehit olan) “bu benim içinde senin içinde bir şereftir. Yeter ki vatan sağ olsun” diyor, omuzuna alıyor cephanesini ve yola koyuluyor. Hanımefendiler içinizde anne olanlar var.

Lütfen bir an için düşünün, çocuğunuzu göz önüne getirin. El bebek gül bebek büyütüyoruz, gözünün içine bakıyoruz, tercih yapın sizden sonraki kuşak mı? çocuğunuz mu? İşte bu Ayşe yada diğer adıyla Tayyibe Hatun’u tanıdı Mustafa Kemal.

Kurtuluş Savaşında Kütahya sırtları, -30, -40 derece. Ve 75-80 yaşlarında bir nine. Gerisini gelin kafile komutanı Mustafa Necati’den dinleyelim. Mustafa Necati neyi görür? Bütün yorganbattaniye ne varsa cephanenin üstüne örtmüş kendisi pazen elbiseyle. Aynen şunları söyler “nine kar sepeliyor hava çok soğuk bari şu yorganı alsan sırtına” dediğinde aldığı cevap “dokunma ona, o millet malıdır, nem kapmasın. Ben bir ölürüm ama onunla binler doğacak binler. hayır oğlum hayır hiç üşümüyorum, soğuğu hiç duymuyorum ki. Düşman bu topraklara girdi gireli benim içim yanıyor içim a oğul” diyen bir nineyi tanıdı Mustafa Kemal.

Albay Hulusi ATAĞ’ın kafilesinde olan genç bir kadınıımız hastadır ve cephane taşıırken yere düşmüştür, ölmek üzeredir. Hulusi ATAK sorar “bacım bana adını söyle seni tarihe yazdıracağım” dediğinde aldığı cevap “adımı ne yapacaksın a oğul yaz benim adım Anadolu” cevabındaki adımın ne önemi var önemli olan ülkemizin adı ve gururu düşüncesini keşke, keşke

uygarlık savaşımızda aynı şiddetiyle sürebilseydi bugün. Üzerinde ATATÜRK yazılı kapsülü inanın, inanın hiç mübalağa etmiyorum ilk uzaya fırlatan ülke mutlaka ama mutlaka biz olurduk.

Bu arada İstanbul ve Ankara illerinden birisine ATATÜRK adının verilmesi için bir kanun önergesi veriliyor meclise. ya İstanbul'a ATATÜRK diyorduk ya Ankara'ya. Bu önergeyi vereni hemen çağırıyor ve aynen şunları söylüyor ;“Bir ismin dillerde kalması için şehrin temellerine sığınmasına gerek yoktur. Bakın bu şehrin ismi İstanbul ama Fatih Sultan Mehmet'i hemen hatırlıyoruz. Eğer ben bir şey yapabildiysem bunu binaların tepelerine, şehrin temellerine ismimi yazarak değil milletimin kalbine yazarak anılmak isterim” diyecek, hiçbir yere adının verilmesini kabul etmeyecektir.

Peki bu kadar özel ve güzel bir ülke bizim elimizdeyken başımız dertten kurtulur mu? Asla. Düşmanımız dünden daha az değil, dünden daha çok. Bütün ülkelerin gözü bizim ülkemizde. Nasıl olmasın ki! Galiba bir tek bizim gözümüz yok şu ülkede. Bugün bunun için parçalama vebölme girişimlerini yüz yıllardır uyguluyorlar. Bir ara siyasi girdiler, sağ-sol diye böldüler, kapışın dediler, yutmadık. Daha sonra etnik böldüler, Kürt-Türk dediler, kapışın dediler, yutmadık. Dinimizi kullandılar, kapanan-kapanmayan, laik olan-olmayan,

ATATÜRK'çü ~~dn~~ olmayan diye dörde beşe, tarikatlara bölünün dediler ki kolay alalım, yutmadık. Ekonomiye kullandılar, zengin-fakir alan-alamayan dediler, gene olmadı. Yani tazı eski tazıydı, habire çulunu değiştirdiler. Oyunun kuralı buydu ama biz bu oyuna hiç gelmedik gelmeye de asla niyetimiz yok.

Yeni ATATÜRK'ler yetişiyor ve gelmekte. İşte bugün bizi kuvvetlendikçe budanan, diğer türlü olduğu sürece de sulanan bir ağaç misali görmek gafletinde olan ya da başka bir deyişle ayağa kalkmayacak kadar destekle ama yere düşmeyecek kadar köstekle politikası uygulamaya çalışan tüm ülkelere, iç ve dış düşmanlarımıza karşı en güzel cevabı ne zaman vereceğiz biliyormusunuz? Onu anmayı bırakıp anlamaya başladığımız zaman. Onu yakamızda taşıdığımız kadar fikir ve eylemlerimizde de taşıyabildiğimiz zaman. Onu özlediğimiz kadar özümsemişimiz zaman.

CUMHURİYET'İN İLANI VE ATATÜRK'ÜN CUMHURBAŞKANI UNVANIYLA İLK KONUŞMASI¹

Türkiye'de "Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir" kuralını devlet yönetimine yerleştiren Cumhuriyet'in ilanının üzerinden 99 yıl geçti. Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasının ardından Mustafa Kemal Atatürk, yeni Türkdevletinin yüzünü çağdaşlaşma ve demokrasiye çevirdi. Ankara'nın, Türkiye'nin hükümet merkezi olmasının ardından mevcut rejimin isminin de bütün açıklığıyla konulması, yeni devletin başkanının da seçilmesi gerekiyordu.

O güne kadar devlet başkanlığı görevi Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Başkanı olarak Mustafa Kemal Paşa tarafından yürütülmüştü. Bazı yabancı ülkeler de Lozan Antlaşması'nın onayı için Türkiye'deki yeni devlet rejiminin daha açık şekilde belirlenmesini istiyordu. Bu sıralarda İcra Vekilleri Heyeti'nin istifası ve Meclisin güvenini kazanacak bir kabine listesinin oluşturulamaması da bu soruna acil çözüm gerektirdi.

25 Ekim 1923'te ise hükümetin istifasıyla bir bunalım ortaya çıktı. Bu olay Atatürk'e, cumhuriyeti ilan etmek için beklediği fırsatı verdi. 28 Ekim 1923 akşamına kadar hükümetin kurulamaması üzerine Mustafa Kemal Paşa, Çankaya Köşkü'nde arkadaşlarına "Yarın cumhuriyeti ilan edeceğiz" diyerek fikrini açıkladı.

Atatürk o gece, İsmet İnönü ile 1921 Anayasası'nın bazı maddelerini değiştiren kanun tasarısını hazırladı.

"Türkiye Devleti bir cumhuriyettir"

AA Arşivi'ndeki bültene göre, Meclis, 29 Ekim 1923 Pazartesi saat 18.00'de İsmet İnönü başkanlığında toplandı. Anayasa Komisyonu tarafından sunulan ve anayasa değişikliğini içeren teklif acilen görüşülmesi için gündeme kaydedildi.

Görüşe sunulan tasarıda şu hükümler yer aldı:

"Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Ulusal işlerin fiili idarenin yönetim şekli halka dayanmaktadır. Türkiye Devleti bir cumhuriyettir.

Türkiye Devleti'nin dini İslam, resmi dili Türkçedir.

---

¹ <https://tr.euronews.com/2021/10/29/cumhuriyet-in-ilan-ve-ataturk-un-cumhurbaskan-unvan-yla-ilk-konusmasi>

Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından yönetilir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı, Genel Kurulun toplantısında bir yasama dönemi süresi için kendi üyeleri arasında Millet Meclisi tarafından seçilir. Cumhurbaşkanı görevini halefi seçilene kadar sürdürür. Geçmiş başkan yeniden seçilebilir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Türk Devleti'nin başıdır. Bu sıfatıyla gerekli gördüğü zaman, Büyük Millet Meclisi ve Bakanlar Kurulunun başkanlığını yapar.

Kurul Başkanı, Cumhurbaşkanı tarafından ve Meclis üyeleri arasından seçilir. Diğer bakanlar yine milletvekilleri arasında, Kurul Başkanı tarafından seçilir. Kurulun listesi Büyük Millet Meclisinin onayına, Cumhurbaşkanı tarafından sunulur."

"Yaşasın Cumhuriyet" sesleri ve alkışlar...

Komisyon adına söz alan Yunus Nadi Bey, Mondros Mütarekesi'ne kadar yaşanan olayları hatırlatarak cumhuriyetin ilanının gerekliliğini dile getirdi. Daha sonra kürsüye çıkan Vasıf Bey, cumhuriyeti övdü.

Daha sonra Eyüp Sabri Hoca Efendi, gecikmeden cumhurbaşkanının seçimiyle devam edilmesini talep etti. Konuşmaların ardından tasarı saat 20.30'da oturuma katılan 158 üyenin tamamının oyuyla kabul edildi. Cumhuriyetin ilanı "Yaşasın Cumhuriyet" sesleri ve alkışlarla karşılandı.

"Türkiye, dünya devletleri arasında tuttuğu yere layık olduğunu ispat edecektir".

Cumhuriyetin ilanından ardından cumhurbaşkanlığı seçimine geçildi. Yapılan gizli oylamada 158 milletvekilinin tamamının oyunu alan Gazi Mustafa Kemal, TBMM tarafından yeni Türk devletinin ilk cumhurbaşkanı seçildi. Cumhurbaşkanı unvanıyla kürsüye çıkan Mustafa Kemal Paşa'nın Meclise hitabı TBMM kayıtlarında şöyle yer aldı: "Efendiler; asırlardan beri Doğu'da haksızlığa ve zulme uğramış olan milletimiz, Türk milleti, gerçekte soydan sahip bulunduğu yüksek kabiliyetlerden yoksun zannediliyordu.

Son yıllarda milletimizin fiili olarak gösterdiği kabiliyet, istidat ve kavrayış kendi hakkında kötü düşünenlerin ne kadar gafil ve ne kadar gerçeği görmekten uzak, görünüşe aldanan insanlar olduğunu pek güzel ispat etti. Milletimiz kendisinde var olan vasıfları ve değeri, hükümetin yeni adıyla medeniyet dünyasına çok daha kolaylıkla gösterebilecektir. Türkiye Cumhuriyeti, dünya devletleri arasında tuttuğu yere layık olduğunu eserleriyle ispat edecektir. Arkadaşlar; bu yüksek rejimi yaratan Türk milletinin son dört yıl içinde kazandığı zafer, bundan sonra da birkaç misli olmak üzere kendini gösterecektir. Bendeniz, kazandığım bu güven ve itimada layık olmak için pek önemli gördüğüm bir noktadaki ihtiyacı arz etmek mecburiyetindeyim. O ihtiyaç, yüce heyetinizin şahsıma karşı gösterdiği sevgi, güven ve desteğin devamıdır. Ancak bu sayede ve Tanrı'nın yardımıyla, bana verdiğiniz ve vereceğiniz görevleri en iyi şekilde yapabileceğimi ümit ediyorum. Daima sayın arkadaşlarımın ellerine çok samimi ve sıkı bir şekilde yapışarak, kendimi onların şahıslarından bir an bile uzak görmeyerek çalışacağım. Daima milletin sevgi ve güvenine dayanarak hep birlikte ileri gideceğiz. Türkiye Cumhuriyeti mesut, muvaffak ve muzaffer olacaktır."

CUMHURİYETİN İLÂNI İLE İLGİLİ KANUN TASARISINI İSMET PAŞA'YLA BİRLİKTE HAZIRLADIK²

O gece birlikte olduğumuz arkadaşlar erkenden ayrıldılar. Yalnız İsmet Paşa Çankaya'da misafirdi. Onunla yalnız kaldıktan sonra, bir kanun tasarısı müsveddesi hazırladık.

Bu müsveddede 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilât-ı Esasiye Kanunu (Anayasa)'nın devlet şeklini tespit eden maddelerini şu şekilde değiştirmiştim: Birinci maddenin sonuna «Türkiye Devleti'nin hükûmet şekli Cumhuriyettir» cümlesini ekledim. Üçüncü maddeyi şu yolda değiştirdim: «Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur.

Meclis, hükûmetin ayrıldığı idare kollarını Bakanlar vasıtasıyla yönetir.» Bundan başka Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun temel maddelerinden olan sekizinci ve dokuzuncu maddelerle de değiştirilerek ve açıklığa kavuşturularak şu maddeler yazıldı: «Madde — Türkiye Cumhurbaşkanı Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu tarafından ve kendi üyeleri arasından bir seçim dönemi için seçilir. Cumhurbaşkanlığı görevi yeni Cumhurbaşkanının seçilmesine kadar devam eder. Görev süresi biten Cumhurbaşkanı yeniden seçilebilir.» «Madde — Türkiye Cumhurbaşkanı devletin başkanıdır.

Bu sıfatla lüzum gördükçe Meclis'e ve Bakanlar Kurulu'na başkanlık eder.» «Madde — Başbakan, Cumhurbaşkanı tarafından ve Meclis üyeleri arasından seçilir. Diğer bakanlar, Başbakan tarafından ve yine Meclis üyeleri arasından seçildikten sonra Cumhurbaşkanı tarafından hepsi birden Meclis'in onayına sunulur.

Meclis, toplantı halinde değilse, onaylama, Meclis'in toplantısına bırakılır» Bu maddelere, komisyonda ve Meclis'te din ve dil ile ilgili bildiğiniz bir madde de eklenmiştir.

² <https://www.atam.gov.tr/nutuk/cumhuriyetin-ilani-ile-ilgili-kanun-tasarisini-ismet-pasayla-birlikte-hazirladik>

ATATÜRK VE CUMHURİYET

Prof. Dr. İSMET GİRİTLİ *

29 Ekim, 29 Ekim 1923'te ilân edilen cumhuriyetimizin yıldönümüdür. Millî mücadele sırasında "Cumhuriyet" fikir ve ideal olarak yaşamış, Cumhuriyet'e yönelme bir amaç olmuştur. 23 Nisan 1920'de TBMM toplanmış, fakat Cumhuriyet'in ilânı Millî Mücadele'nin tamamlanmasından sonraya kalmıştır. 29 Ekim 1923'te ilân edilen Cumhuriyet, kademe kademe içerik bakımından da demokratik nitelik kazanan gelişmeler göstermiştir.

"Cumhuriyet" kelimesi dilimize Arapça "halk", "büyük kalabalık" kelimesinden gelmiştir. Bu kelimenin Fransızca karşılığı "La Republique", İngilizce karşılığı "The Republic" olup, "kamuya ait şey", "kamu malı" anlamına gelen Latince "Res Publica" kelimesinden türemiştir.

Kısaca cumhuriyet halkın yönetimidir. Cumhuriyet'i yaşatacak tek güç, politikacının ve yurttaşın siyasal ve ahlâkî değerine dayanan "kamu yararı" düşüncesidir. Bu yönü ile cumhuriyet bir kişi veya zümre yararına değil, kamu yararına dayanan ve kamu yararına göre yönetilmesi gereken devlet şeklidir. Eski Yunan şehirlerinde ve Orta Çağlar'daki "Venedik" ve "Ceneviz" Cumhuriyetlerinde yöneticileri, bir avuç ayrıcalıklı kimseler seçtiği halde, modern çağlarda seçim hakkı bütün vatandaşlara tanınmış, yani "Aristokratik Cumhuriyet", "Demokratik Cumhuriyet"e dönüşmüştür. Günümüzde, Orta ve Güney Amerika'daki askerî ve cunta diktatörlükleri ile Marksist-Leninist teoriye dayanan Çin Halk Cumhuriyeti ise batılı ve modern anlamda demokratik cumhuriyetlerin özelliklerini taşımazlar. Zira çağdaş cumhuriyet bir sınıfın veya zümrenin değil, Türkiye Cumhuriyeti gibi halkın egemenliğine dayanan "Demokratik Cumhuriyet"tir.

Osmanlı düşünürlerinin, Osmanlı Devleti'nin batmaktan kurtarılması amacını güden fikirlerinde esas hedef Cumhuriyet değil, "Meşrutî Monarşi"

* Atatürk Araştırma Merkezi Bilim Kurulu Üyesi.

8(N)

İSMET GİRİTLİ

olmuş, Fransız İnkılâbı'nın fikrî ürünü olan ve "istibdat ve baskıya karşı insan kişiliğine değer veren Cumhuriyet" ancak Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ile birlikte aranılan rejim olmuştur. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Cumhuriyet fikrinin Mustafa Kemal tarafından ilk defa kuvvetle ortaya atılmasında Fransız İnkılâbı'nın etkisi olduğunu söylemekte, Münir Hayri Egeli, daha 1906'da Atatürk'ün en beğendiği devlet şekli olarak Cumhuriyet'i dile getirdiğini yazarken, Mazhar Müfit Kansu, Mustafa Kemal'in henüz Erzurum Kongresi açılmadan, zamanı gelince hükümetin şeklinin Cumhuriyet olacağını kendisine söylediğini "Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber" eserinde anlatmaktadır. Sivas Kongresi'nden sonra İngiliz Amiralî de Ro-beck, Lord Curzon'a gönderdiği raporda, Türkiye'deki gelişmelerin bir Cumhuriyet'e doğru yöneldiğini yazmakta, İngiltere'nin 14-21 Kasım 1919 tarihli İstanbul'daki istihbarat teşkilâtının haftalık raporunda, kararları beğenmezse, Anadolu'daki Milliyetçilerin Cumhuriyet ilân edeceği bildirilmektedir.

Bilindiği gibi 12 Ocak 1920'de İstanbul'da toplanan son Osmanlı Mebusan Meclisi, Misak-ı Millî'yi ilân edip, 16 Mart 1920'de işgal kuvvetlerinin tehdidi sonucu dağıtılınca, Mustafa Kemal 23 Nisan 1920'de Ankara'da olağanüstü yetkilerle Millet Meclisi toplayarak, 20 Ocak 1921 tarihli Anayasa'da millî egemenlik prensibi ilk defa açıkça ilân edilmiş, bu ise Prof. Ali Fuat Başgil'in deyimi ile reiscumhursuz bir Cumhuriyet'in kurulması anlamına gelmiştir. Lozan'da Türk milletini, Millî Mücadele'yi yapan TBMM hükümetini temsil etmesi için Meclis, 1 Kasım 1922'de saltanatı kaldırmış, 11 Ağustos 1923'te toplanan İkinci Meclis 24 Temmuz 1923'te imzalanmış olan Lozan Barış Antlaşması'nı tasdik etmiş, 13 Ekim 1923'te Ankara'yı başkent ilân etmiştir.

Mustafa Kemal'in 22 Eylül 1923'te, "Wiener Neue Freie Presse" muhabe-rine verdiği demeçte, ilk defa "Cumhuriyet" kelimesini ortaya atmasının ülke içinde ve dışında büyük yankısı olmuştur. 28 Ekim 1923 günü Mustafa Kemal arkadaşlarına "Yarın Cumhuriyet ilân edeceğiz" diyerek, 20 Ocak 1921 Anayasası'nı bu yönde değiştiren taslağı hükümet bunalımına çare bulamayan Halk Fırkası'na sunar. Fırka'nın aldığı kararı da 29 Ekim akşamı TBMM'ye sunmuş, tasarı oybirliği ve "Yaşasın Cumhuriyet" sesleri ile kabul edilirken, Mustafa Kemal 158 üyenin oybirliği ile Cumhurbaşkanlığı'na seçilmiştir. Görülüyor ki Cumhuriyet'in ilânı, tarihî gelişmenin ve millî ege-

menlik ilkesinin uygulanışının sonucu olmuş ve kademe kademe bütün vatandaşların yararlandığı ve katıldığı demokratik siyasî rejime dönüşmüştür.

II

Atatürk İnkılâpları'nın en büyüğü; millî egemenliğe dayalı, tam bağımsız, millî, çağdaş ve lâik Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmasıdır. Bu nedenle Amerikalı meslekdaşımız Prof. **Dankward A. Rustow**, bir makalesine "**Atatürk as Founder of State- Devlet Kurucusu Olarak Atatürk**" başlığını koymuştur. Hiç şüphe yok ki T.C sömürgecilikten kurtulmuş bazı Asya ve Afrika toplumlarında olduğu gibi yoktan var edilen tarihsiz ve köksüz bir devlet değildir. Zira Türk milletinin gerilere uzanan köklü bir devlet geleneği olduğu gibi, yıkıntıları üzerinde TC'nin kurulduğu Osmanlı İmparatorluğu 600 yıllık tarihinde çok yüksek askerî ve siyasî düzeye ulaşmış, çağının en güçlü devletleri arasında yer almıştır.

Ancak TC'nin doğuşunda bu zengin mirası görmezlikten gelmek ne kadar yanlışsa, yeni devletini Osmanlı İmparatorluğu'nun bir devamı sanmak o kadar yanlıştır. Kısaca; Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişte, değişim unsurları ile süreklilik unsurları birarada bulunmaktadır. Gerçekten Türkiye Cumhuriyeti'nin yapısında ülke ve insan topluluğu unsuru bakımından değişiklikler olmuş ve çok milletli imparatorluktan millî devlete geçilmiştir. Başka bir deyimle imparatorluk, bazan Osmanlılık bazen İslâmlık bağlarından yardım ummuş ve fakat bunu başaramamış çok milletli bir devlet oluşuna karşılık, TC insan unsuru Türk milletine dayanan tam anlamı ile yeni bir devlettir.

29 Ekim 1923 tarihi; yarı-bağımsız Osmanlı İmparatorluğu'ndan tam bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişi ifade eder. Zira Avrupa siyasî çevrelerinde Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyıllarda "**hasta-adam**" olarak anıldığını ve "**doğu sorunu**" adı altında mirasının nasıl paylaşılacağını açıkça konuşulduğunu biliyoruz. Atatürk'ün İzmir İktisad Kongresi'ni açış konuşmasında dediği gibi, "Bir devlet ki kendi kendi tebasına koyduğu vergiyi yabancılara koyamaz, gümrük resimlerini düzenlemekte yasaklanmış ve yabancılar üzerinde yargı hakkını uygulamaktan yoksun ise, böyle bir devlete bağımsız denilemez". Bu nedenle Atatürk'ün ısrarla vurguladığı iki ilke-den biri, **tam bağımsızlık** diğeri ise; **millî egemenlik**dir.

Evet, saltanatın yerine cumhuriyete geçiş kişisel egemenlikten millî

egemenliğe geçmiştir. Esasen TBMM saltanatın kaldırılışından önce, 20 Ocak 1921 Anayasası ile, millî egemenlik ilkesini açıkça ilân etmiştir. Zira çağdaş toplum ve devlete yakışan yönetim ancak millî egemenliğe dayalı yönetim olabilir. Mustafa Kemal saltanatın kaldırılması görüşmelerinde şunları söyler: "Cihan tarihinde, bir Cengiz, bir Selçuk, bir Osman devleti tesis eden Türk milleti, bu defa doğrudan doğruya, kendi nam ve sıfatında bir devlet kurmuştur. Millî mukadderatını eline alarak, millî saltanat ve egemenliği bir şahısta değil, milletçe seçilmiş vekillerden meydana gelen mecliste temsil etmiştir. Kısaca yeni Türk devleti "eşhas devleti" değil, "halk devleti"dir. Millî egemenlik bütün kişisel yönetimlere karşıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nde tacidar yoktur, diktatör yoktur ve olmayacaktır. Devletin başında tek bir kuvvet vardır o da millî egemenliktir".

III

Atatürk'ü Cumhuriyet'e yönelten sebeplerin başında; Atatürk'ün gençlik yıllarında Türkiye'yi Modern Devlet ve Modern Toplum olarak gerçekleştirecek tek siyasal rejimin Cumhuriyet olduğu inancı içinde yaşaması gelmektedir. 31 yıllık istibdada son veren ve meşrutî monarşiyi yeniden getiren 1908 İnkılâbı ile tatmin olmayan genç Kolağası Mustafa Kemal, Cumhuriyet'e olan özlemine sürdürmüştür.

Diğer taraftan Cumhuriyet, Atatürk'ün ve Türk Milleti'nin karakterine çok uygundur. "Hürriyet ve istiklâl benim karakterimdir. Ben milletimin ve büyük ecdadımın en kıymetli mirasından olan istiklâl aşkıyla yaratılmış bir adamım. Bu sebeple millî istiklâl bence bir hayat meselesidir" diyen Atatürk, özgürlük ve bağımsızlık için en uygun idare olan Cumhuriyet'i, özgürlük ve bağımsızlığına son derece düşkün olan Türk Milleti'nin tabiatına da uygun görmektedir.

Atatürk'ü Cumhuriyet'e yönelten bir diğer önemli neden; Cumhuriyet'in en ileri devlet ve hükümet şekli olmasındandır. Cumhuriyet'in baş özelliği Millet Egemenliği'ne dayanması Demokrasi'yi sistem olarak benimsemesidir. Gerçekten her demokratik rejim Cumhuriyet olmamakla beraber, demokrasinin en gelişmiş şekli Cumhuriyet'le sağlanır. Atatürk Cumhuriyet'i "Halk Hükümeti" olarak da adlandırmış "Halk Hükümeti, hâkimiyeti tamamen halka veren ve halk için çalışan bir hükümettir" demiştir.

Atatürk'e göre; medeniyet dünyasının çağdaş yönetimi Cumhuriyet'tir.

Cumhuriyet insanca yaşamın düzenidir. İşte insanca yaşamak ideali de Atatürk'ü Cumhuriyet'e yönelten sebeplerden biriydi. Cumhuriyet insanları mutlu kılacak özgür ve adil bir düzenin ifadesi olduğu için Atatürk Cumhuriyet'i kurmuş ve savunmuştur.

Cumhuriyet kurucusu Atatürk'ün, çeşitli konuşmalarında Cumhuriyet'i değerlendirdiğini görüyoruz. Nitekim Mustafa Kemal İzmir'de, 14 Ekim 1925'de yaptığı bir konuşmada, Cumhuriyet'in kuruluşu ile Hükûmet ile Millet arasında ayrılık kalmadığını vurgulamış, "Artık Hükûmet Millettir ve Millet Hükûmettir" demiştir.

1 Kasım 1929'daki TBMM açış konuşmasında ise Cumhuriyet'i "Devlet Gücü" olarak görmekte; Cumhuriyet'in iç siyaseti, vatandaşın yaşamını, hiç bir nüfuz ve saldırmanın tesirinde bırakmaksızın sağlamaktır" diyerek, Cumhuriyet jandarma ve zabıtasının, yani güvenlik kuvvetlerinin, hizmet ve fedakârlığını övmektedir.

1 Kasım 1933'deki TBMM açış konuşmasında ise Atatürk Cumhuriyet'i "Devlet şekli" olarak ele almakta, "Bu sene Cumhuriyet'in 10. Yılı'nı kutlamakla bahtiyar olduk. Millet geçen 10 senelik Cumhuriyet eserlerini, topluca gözden geçirdi ve gerçekten sevinmeye ve övünmeye hakkı olduğunu gördü" demektedir.

Atatürk 1933'te Cumhuriyet'in 10. yılını kutlarken, Türk inkılâbı ile Cumhuriyet'i eş anlamda almış; "Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyeti'dir demiştir. Atatürk için Cumhuriyet bir hedeftir. Cumhurbaşkanlığına seçilmesi dolayısıyla Cumhuriyet'e olan inancını "Türkiye Cumhuriyeti cihanda işgal ettiği mevkiye lâyık olduğunu eserleri ile ispat edecek ve mesut, muvaffak ve muzaffer olacaktır" demiştir.

Cumhuriyet'in dayanağı Millî Egemenlik kavramına büyük değer veren Atatürk, gerçek anlamda Cumhuriyet ile bağdaşmayan ömürboyu Cumhurbaşkanlığı önerisine karşı çıkmış, Akşam Gazetesi başyazarına verdiği beyanatta Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlığın aynı kişide toplanamayacağını açıkça belirtmiş, bütün yetkilerin Cumhurbaşkanlığı'nda toplanmasını öngören Amerikan "Başbakanlık" sistemini hiç düşünmediğini ve bunun sistemsiz ve kanunsuz olacağını vurgulayarak, Türk Anayasa sistemine bağlılığını dile getirmiştir.

Atatürk'e göre Cumhuriyet fazilete dayalı bir yönetimdir. Cumhuriyet fazilettir. Kısaca Atatürk; Cumhuriyet'i "Fazilet Düzeni" olarak tanımlamakta, Cumhuriyet'in fazilet ve adalet sayesinde bütün millete dayanacağına, bu olmazsa "Cumhuriyet" olmaz gerçeğini dile getirmektedir.

IV

Cumhuriyet'in Kuruluş Yıldönümü'nü kutlarken, TC'nin anlamını ve niteliklerini sadece Anayasa'nın maddelerinde aramak yanlışır. Zira Anayasa'da "somut" olarak belirlenen niteliklerin ardında yatan "soyut" manevî değerleri anayasaya yansıtmak kolay değildir. Bunun için de kaynak, tarihimizin derinlikleri ile Atatürk'ün beyanlarıdır. TC'nin temel niteliklerini destekleyici ve bütünleyici manevî değerleri, "Cumhuriyet Fazilettir", "Çağdaş ve uygar ve gelişme ile değişmeye açık olmak", "İlmin yol göstericiliği ve akılcılık" ve nihayet "Misak-ı Millî ve Kayıtsız Şartsız Egemenlik" gibi noktalar etrafında toplamak mümkündür.

Atatürk 14 Ekim 1925'de İzmir Kız Öğretmen Okulu öğrencilerine, "Cumhuriyet Fazilettir. Cumhuriyet, faziletli ve namuslu insanlar yetiştirir" demiştir. Siyasî anlamda fazilet, devlet ve siyaset adamlarında bulunması gerekli nitelikleri kapsar. Atatürk'ün sözleri ile "Yapmak iktidarında olmadığımız işleri uyuşturucu, oyalayıcı sözlerle yaparız diyerek, millete karşı gündelik siyaseti takip etmek prensibimiz değildir. Memleket mütesanit bir birliğe muhtaçtır, alelade politikacılıkla milleti parçalamak ihanettir. Bizim en büyük kuvvetimizi, bugün de yarın da dürüst, açık bir siyaset ve sözlerimize bağlılık teşkil edecektir". Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerini destekleyen değerlerden biri de, Türk toplumunu çağdaş ve uygar bir düzeye getirme hedefine yönelik ve gelişme ile değişmeye açık oluşudur. Atatürk 30 Ağustos 1925'de Kastamonu'da yaptığı konuşmada "Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti Halkını tümüyle çağdaş ve uygar bir toplum haline getirmektir" demiş ve 10. Yıl Nutku'nda "Millî Kültürün, her çığırda açılarak yükselmesini Türkiye Cumhuriyeti'nin temel direği olarak temin edeceğiz" ifadeleri ve 1 Kasım 1937'de TBMM'yi açış konuşmasındaki "Büyük davamız en uygar ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir. Bu yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde temelli bir büyük inkılâp yapmış olan Türk milletinin dinamik idealidir" sözleri ile Türk inkılâbının "statik" değil, "dinamik" olduğunu vurgulamıştır. Atatürk bir diğer konuşmasında, "İlerlemeyi, yükselmeyi ve asrın

icabını seven ve isteyen güzide bir halkımız vardır. Türk'e müsbet bir şey veriniz bunu reddetmesi mümkün değildir. Halkın, karanlığı aşmak ve refah ile iyiliğe varmak arzusu, el ile tutulacak kadar açıktır. Cumhuriyet'in eli bu arzuyu tutmuştur" diyerek, Cumhuriyet idaresinin halkın ilerleme isteğini yerine getirmesi gerektiğini ve uygar olmak için yenileşmenin şart olduğunu ortaya koymuştur. TC'nin önemli değerlerinden biri de ilmin yol göstericiliğine inanmak, doğmalardan uzaklaşmak yani akılcılıktır. Atatürk, 22 Eylül 1924' de Samsun İstiklâl Ticaret Mektebi'nde yaptığı konuşmada, "Dünyada her şey için maddiyat, maneviyat için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir... Yalnız ilmin ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekamülünü idrak etmek ve terakkiyatını zamanında takip etmek şarttır" demiş aynı yıl Muallimler Birliği Kongresi üyelerine, Cumhuriyet fikren, ilmen, bedenlen kuvvetli ve yüksek seviyeli muhafızlar ister" ve "Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister" mesajını vermiştir. Nihayet Cumhuriyetimizin temel niteliklerini destekleyen ve bütünleyen bir diğer önemli manevi değer, **Misak-ı Millî ve Millî Egemenliğe bağlılıktır**. Bilindiği gibi Misak-ı Millî, millî ve bölünmez bir Türk ülkesinin sınırlarını çizmiş, bununla da Türk ülkesi halkı, bağımsızlık bilincine erişmiştir. Atatürk, 1 Mart 1923 günü, TBMM'nin 4. toplanma yılını açarken, Misak-ı Millî ve Millî Egemenliğe özel yer vererek; "Bugün geçmişten kuvvetliyiz. Bu üstünlüğü yapan nedir? Bunu gayet açık olarak tekrar ve tekrar etmek zorundayız. Bunun gerçek sebebi iki kavramın kapsamı içindedir. Bu kavramlardan biri Misak-ı Millî, ikincisi egemenliği kayıtsız şartsız elinde tutan Anayasamızdır" demiştir. Atatürk'ün "Tam Bağımsızlık" kavramı, ülkenin bugün de içinde bulunduğu ortam ve değişen dünya dengeleri açısından büyük önem kazanmaktadır. Devletler arasındaki yeni siyasî ve ekonomik oluşumlar, pek uygulanmayan insan hakları ve barış gibi sloganlara, tam bağımsızlığımızı yok edecek saptırıcı sözlere karşı uyanık olmağa mecburuz.

V

Atatürk'ün kurduğu, millî egemenliğe dayalı, akılcı ve lâik cumhuriyet, 1923'ten itibaren büyük gelişme geçirerek, Türkiyemiz'i bugün İslâm dünyasının tek demokratik, lâik ve serbest piyasa ekonomisine dayalı ülkesi haline getirmiştir. Bu nedenle Batı dünyası bile, Cumhuriyetimizi, bağımsızlığa yeni kavuşmuş Türkî Cumhuriyetlere doğal bir "model" olarak görmektedir.

Oysa "bilgi sahibi olmadan, fikir sahibi olan bazı aydınlar ve yazarlar", Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet'in hukukun üstünlüğünü gerçekleştirmediğini ve üretimini artıramadığını, yani tükendiğini ileri sürerek, "İkinci Cumhuriyet" tartışmasını başlatmışlardır.

Doğrusu istenirse, "İkinci Cumhuriyet Tartışması" ilk defa 1924 Anayasası yerine sosyal ve ekonomik içerikli 1961 Anayasası'nın yürürlüğe sokulması esnasında ortaya atılmış, Anayasa Komisyonu Sözcüsü olan merhum Prof. Dr.Turan Güneş, Atatürk'ün, "Cumhuriyet ilelebet payidar olacaktır" sözünden esinlenerek, "Türkiye Cumhuriyeti tektir" diyerek bu tartışmayı bitirmeye çalışırken, bu satırların yazarı Atatürk'ün bu sözleri ile Cumhuriyet'in siyasal ve sosyal bünyesinde değişiklik yapılamayacağını değil, bu ülkede saltanatın hiç bir zaman hortlamayacağını ifade etmek istediğini ileri sürmüştü.

Oysa bugün başlatılan tartışma, değişik bir nitelik taşımakta, 1996'da 73 yaşını bitirecek olan Cumhuriyet'in üretimi artırmak ve hukukun üstünlüğünü sağlamak konusunda sınıfta kaldığını ileri sürerek, gerçeğe uymayan birçok iddia ortaya atmaktadır. Bu iddialara verilecek kısa cevap şudur: Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk'ün lâik ve akılcı sistemi sayesinde hukukun üstünlüğü prensibi ile piyasa ekonomisi yönünde çok büyük ilerlemeler kaydetmiş ve bugün Batı Avrupa standartlarına yaklaşmıştır. Diğer taraftan Türkiye'nin F-16 uçak yapımını, GAP projesini gerçekleştirdiğini, Türk müteahhitlerinin milyarlarca dolarlık taahhütleri çeşitli ülkelerde başarı ile yürüttüğünü biliyoruz.

Kaldı ki, eğer bugün hukukun üstünlüğü, üretim ve özelleştirme alanında bir takım eksiklikler varsa, bunu tamamlamak siyasî partilere ve kadrolarına düşer. Türkiye'nin Anayasalarının askerler tarafından hazırlandığı iddiası da doğru değildir. 1921 ve 1924 Anayasaları askerler tarafından hazırlanmadığı gibi, 1961 ve 1982 Anayasaları tamamen sivil temsilciler ve meclisler tarafından hazırlanmış, bu Anayasalara Millî Birlik Komitesi ve Millî Güvenlik Konseyi'nin katkısı çok asgari seviyede kalmıştır.

Hâl böyleyken, bu Anayasaların, Fransa'da askerlerin iktidara getirdiği General de Gaulle'nin 1958 tarihli Anayasasından ve hatta Amerikan askerî işgali esnasında hazırlanan 1947 Japon Anayasasından daha fazla hücumu uğramasını ve Türk ordusuna bu kadar alerji duyulmasını garipseme-

mek mümkün değildir. Nihayet, Millî Güvenlik Kurulu'nun parlamentonun üstünde olduğu iddiası, 1982 Anayasası'nın Millî Güvenlik Kurulu ile ilgili 118. maddesinden de anlaşılacağı üzere, gerçeğe aykırıdır. Kısaca, ikinci cumhuriyet lehine ileri sürülenler, bizce genellikle üslûp parlaklığı arkasına sığınmış birer safsata yığınından ibarettir.

Orman Çiftliği (1929)

Atatürk - Orman Çiftliği (1925)

Ahmet Gürel Arşivi

Hanri Benazus Koleksiyonu

Akhisar Çiftlik'te Askeri Manevra İzlerken 4 Şubat 1923

SARAH.com.tr
Türkiye'nin en iyi haber sitesi

İstanbul (1936)

* **“Türk ulusu büyüktür. Özgürlüğü ve barışı sever. Canı pahasına da olsa Cumhuriyeti sonsuza kadar yaşatacak güçtedir ve yaşatacaktır. Cumhuriyet, etnik kökeni ne olursa olsun tüm yurttaşlarını Türk Ulusu çatı kimliğinde birleştirmiştir.**

* **Her karış toprağıyla bölünmez bütün olan ülkemiz Edirne’den Kars’a, İzmir’den Hakkari’ye, Sinop’tan Hatay’a, Türk Devleti’ne yurttaşlık bağı ile bağı olan herkesin ortak yurdudur.**

* **Tekil devlet yapımız, ulusal birliğimizin, huzurun ve toplumsal barışın en önemli güvencesidir. Tekil devlet yapımızın, ülke tümlüğünün, ulusal birliğimizin sonsuza kadar korunacağından kimse kuşku duymamalıdır.**

* **Demokrasi ilkesinin en yeni ve akılcı uygulamasını sağlayan hükümet biçimi cumhuriyettir.**

* **Türk ulusunun yaratılışına en uygun olan yönetim cumhuriyettir.**

